

*До Спеціалізованої Вченої Ради Д 41.053.02
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»*

ВІДГУК

офіційного опонента

доктора філософських наук, професора

Бліхара В'ячеслава Степановича

на дисертацію Прокопович Лади Валеріївни

*«Соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів
культури», що подана на здобуття наукового ступеня доктора
філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та
філософія історії*

Актуальність теми дослідження. Подана до захисту дисертація Прокопович Л. В. «Соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури» є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Тема дисертації сформульована таким чином, що в ній достатньо чітко зафіксовані і наукова проблема, і наукова новизна дослідження, пов'язані із філософським осмисленням театральності соціокомунікативних проявів культури. Це відповідає предмету соціальної філософії як дослідженню суспільства і людини — суб'єкта діяльності та соціокультурної взаємодії, вивченню сутності й форм існування соціальної реальності.

Актуальність теми дослідження здобувачка обґрунтовує у вступі до дисертації, зауваживши, що попри кризи та трансформації сучасного суспільства, незмінним залишається прагнення людей до театралізації багатьох сфер своєї діяльності. Актуалізується необхідність розгляду театральності буття як певної соціокультурної константи, що є іманентно притаманною людям. Із цим можна погодитись. Як і з тим, що чим більш

помітними стають прояви цієї «константи» в суспільстві, тим більш актуальними стають їх дослідження.

У сучасній гуманітаристиці таких досліджень стає дедалі більше, проте Прокопович Л. В., на відміну від інших дослідників театральності буття, зосереджується на одному з аспектів – комунікативному. Здобувачка вважає цей аспект ключовим з-поміж інших. Провідною ідеєю дисертації є усвідомлення того, що театральність виникає лише тоді, коли відбувається акт комунікації між людьми, тобто тоді, коли є «актор» і «публіка». Наявність комунікації у цьому контексті розглядається як визначальна ознака та умова прояву театральності у культурі та соціумі. І це чітко виокремлює цю наукову роботу серед інших досліджень театральності буття.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Кваліфікаційну роботу виконано в рамках планової наукової теми кафедри філософії, соціології та менеджменту соціокультурної діяльності Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» – «Інновації у сучасному соціально-філософському пізнанні» (державна реєстрація № 011U010462). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (протокол № 5 від 28 грудня 2017 р.).

Мета, об'єкт і предмет дослідження сформульовані чітко та однозначно. Відтак.

Предметом дисертаційного дослідження є соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури.

Об'єкт дослідження – театральність соціокомунікативних проявів культури.

Мета – концептуалізація театральності соціокомунікативних проявів культури в соціально-філософському осмисленні людини та суспільства, сутності й форм існування соціальної реальності.

Предмет, об'єкт та мета дослідження відповідають паспорту спеціальності 09.00.03 – Соціальна філософія та філософія історії.

Методологічна основа дослідження. Для досягнення поставленої мети здобувачка ставить низку завдань та залучає потужний методологічний апарат, до якого входять не лише основні загальнонаукові методи (методи аналізу та синтезу, метод структурно-функціонального аналізу, індуктивний, дедуктивний, феноменологічний, діалектичний методи, метод наукової абстракції) та філософські принципи пізнання (детермінізму, єдності, репрезентації), а й комплексний соціокультурний аналіз у поєднанні із системним методом, а також семіотичним, міфопоетичним, синергетичним підходами. Використання такого складного методологічного апарату обумовлено складністю та багатоаспектністю об'єкта дослідження і є виправданим з огляду на поставлені завдання.

Наукова новизна основних положень та висновків дисертації. Ці (та інші) здобутки авторки дисертації дозволили визначити наукову новизну її роботи, яка полягає у тому, що вперше в сучасний український соціально-філософський дискурс вводиться концепція театральності соціокомунікативних проявів культури як дослідницька стратегія та підхід до осмислення сутності й форм існування соціальної реальності. Цим обумовлюється і теоретико-практичне значення отриманих результатів. Адже концептуалізація театральності соціокомунікативних проявів культури, яку здійснила здобувачка, значно розширює можливості досліджень у рамках предмета соціальної філософії, а основні положення, результати та висновки дисертації сприятимуть подальшій розробці актуальних проблем соціальної філософії в соціокультурному, соціально-політичному, аксіологічному аспектах.

Це дозволило отримати важливі наукові результати та переконливі висновки. Наприклад, запропоновано спосіб філософського осмислення соціальних та культурних явищ, процесів і відносин через поєднання понять театральності буття та соціокомунікативних проявів культури; дано

визначення понять театральності буття (артистично-ігрова компонента освоєння (осмислення, інтерпретування, перетворення), соціокультурної реальності в бутті людини та суспільства й соціокомунікативних проявів культури (актуалізація культурних феноменів (процесів, практик, продуктів) через соціальну комунікацію); з'ясовано, що однією з причин прагнення людей до театралізації життя є намагання впоратись із соціокультурним, соціопсихологічним дискомфортом та екзистенційними страхами в умовах соціального хаосу; здійснено імплементацію аналізу міфопоетики текстів із літературознавства в соціальну філософію, де як тексти розглядаються будь-які соціокультурні явища, процеси і форми відносин; розглянуто метафоричну сутність буття сучасної людини за допомогою концепту «ляльковий театр буття», яка полягає у формуванні й осмисленні нової природно-штучної реальності, де людина співіснує із людиноподібними роботами.

Окрім того, в дисертаційній роботі зроблено низку важливих уточнень, а саме: поняття театралізації життя як соціокультурної практики привнесення елементів театру (гри, артистизму, режисерування, драматургії, сценографії) в соціальні комунікації задля вирішення різноманітних життєвих завдань (повсякденно-побутових, професійно-ділових, соціально-політичних, навчальних, виховних тощо); уявлення про театральність життя як одну із форм прогресу людства із первісного міфу (через визнання діалогу драматичним першоелементом): від міфологічної свідомості □ до філософського методу пізнання; від містерій міфологічного змісту □ до мистецтва драми і театру; розуміння сутності співіснування хаосу і порядку в соціальних системах як дисипативних, в яких періодично відбувається не зміна хаосу на порядок (і навпаки), а зміна співвідношення хаосу до порядку, що дозволяє говорити про динаміку соціальних процесів не як динаміку фазових змін, а як динаміку постійних міжфазових коливань, які завжди сприяють стану нестабільності у суспільствах; функції образів Трикстера і Блазня у політичному «театрі», які полягають у порушенні соціальних норм і

культурних стереотипів у періоди трансформаційних процесів у суспільстві; соціально-маркерні функції практики створення іміджів у «театрі» повсякдення, яку слід розглядати не лише, як спосіб впливу на оточення, а й як спосіб візуалізації ідентичності (культурної, національної, гендерної тощо); транстекстуальну функцію літературних пародій, яка полягає не лише у висміюванні чужих текстів, а й у формуванні художньої та соціальної комунікації.

Є й багато інших висновків та позицій авторки, що в цілому свідчать про те, що вона належно впоралася з поставленою перед собою метою та завданнями і запропонувала комплексне дослідження, що містить варті на підтримку наукові висновки, які мають гідний науково-обґрунтований рівень.

Зміст автореферату цілком відповідає змісту дисертаційної роботи та не виходить за межі мети, завдань і змісту дослідження. Аналіз змісту дисертації, як і змісту автореферату, свідчить про самостійну, завершену, аргументовану, комплексну роботу та дозволяє констатувати високий науково-теоретичний і прикладний рівень проведеного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук.

Окрім того, необхідно зацентувати увагу на тому, що ступінь наукової новизни проведеного дисертаційного дослідження, сформульованих у ньому положень, висновків та рекомендацій відповідає вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук.

Разом з тим, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Леди Валеріївни, необхідно звернути увагу шановного наукового товариства і на окремі зауваження та дискусійні за своїм змістом запитання. Зокрема такі:

1. У підрозділі 2.3 (*Концепт «ляльковий театр буття» як метафора і як міфологема в осмисленні соціального життя людей*) йдеться про театральність «одеського міфу». Здобувачка пише, що ця театральність створює умови для комунікації в двох планах: 1) творчому – між митцем та глядачем; 2) антропологічному – між одеситами та навколишнім світом (формування культурної ідентичності) (с. 145). Якщо тут під «навколишнім

світом» розуміється решта суспільства, інші соціальні групи, то вважаю, що доречнішим було б другий план назвати соціоантропологічним.

2. У Розділі 4, підрозділ 4.1 (*Іміджмейкінг як засіб театралізації повсякдення*) йдеться про практику створення іміджів у «театрі» повсякдення як один із способів демонстрації ідентичності; з'ясовано, якої актуальності наразі набувають питання ідентичності (культурної, національної, релігійної тощо) на фоні процесу глобалізації. Показано, яке занепокоєння у деяких дослідників викликає глобалізація через те, що не призводить до інтелектуального різноманіття, не породжує плюралізму думок (Н. Талеб), звужує культурне різноманіття (М. Варгас Льоса). Справді, ця полеміка останнім часом суттєво загострюється. У цьому контексті цікаво було б дізнатися, чи вважає здобувачка необхідною наявність у соціумі культурного різноманіття? Чому?

3. У підрозділі 4.2 (*Практика створення територіально-культурних локацій із театралізованим характером соціальних комунікацій*) дається уточнення (с. 235) поняття «простір» для міських арт-об'єктів, який на с. 241 визначається як «предметно-сміслові, системотворчі явища, наділені театральними-креативними потенціями, які проявляються в соціокультурних комунікаціях різних видів». Однак у Вступі, де йдеться про наукову новизну роботи, це уточнення не вказано. І хоча це визначення не є ключовим у контексті роботи, вважаю, що його позначення було б доцільним.

4. У Розділі 5, підрозділ 5.2 (*«Театр» наукових містифікацій в суспільстві XXI століття*) показано, як в останні роки науковці все частіше вдаються до фейкових публікацій у наукових виданнях, щоб виявити так звані «хижацькі журнали». Слід погодитись із авторкою, що цей процес набуває ознак соціального протесту, як одна із форм боротьби за наукову доброчесність. Проте в тексті представлені приклади дій лише зарубіжних дослідників. А чи є це актуальним для українського наукового середовища?

5. У списку використаних джерел є декілька посилань на дисертації – [55]; [110]; [425]; [426]; [501]. Такі посилання не рекомендуються (слід було

посилатися на автореферати дисертацій). Але враховуючи, що ці джерела є у відкритому доступі, вважаю, що ця помилка не є критичною. Втім вказані окремі недоліки не знижують теоретичної та практичної значущості роботи загалом, вони не впливають на достовірність та вагомість отриманих результатів. Висновки, які робить авторка за результатами дослідження, є переконливими. Здобувачка не лише висвітлює дискусії, які існують у сучасному соціально-філософському дискурсі, а й задає власні, в яких демонструє навички наукової аргументації, філософського розмірковування, дослідницької роботи. При цьому мова, стилістика тексту дисертації відповідають вимогам до сучасних робіт наукового характеру.

Апробація результатів дослідження є достатньо широкою, впровадження окремих результатів роботи в освітній процес додає їй практичного значення. Автореферат дисертації відповідає п. 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567.

Дисертація Прокопович Лади Валеріївни «Соціально-філософські засади театральності соціокомунікативних проявів культури» відповідає наказу МОН від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та пп. 9, 10, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567, тому її авторка заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – «Соціальна філософія та філософія історії».

Доктор філософських наук, професор

завідувач кафедри філософії та політології Львівського державного університету внутрішніх справ

В. С. Бліхар